

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

กิเลสไม่เห็นอิทธิพล

คำว่าธรรมมีอยู่ตลอดเวลา นั้น เป็นความจริงของธรรมที่เป็นอย่างนี้ตลอดมา มีอยู่เป็นอยู่เช่นนั้น แต่การที่จะรู้เห็นธรรมตามชั้นภูมิของธรรมของใจนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติ เพื่อสัมผัสสัมพันธ์ธรรมนั้น ๆ แต่ละราย ๆ ไป ไม่ได้ตลอดทั่วถึงเหมือนกับคำว่าธรรมมีอยู่ตลอดไป ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้เสาะแสวงธรรมด้วยการปฏิบัติ จึงปรากฏว่าถ้าเป็นพระก็ทำนองคั้นบรรลุธรรมอยู่ในสถานที่เช่นนั้น เวลานั้น ทำนองคั้นบรรลุธรรมอยู่ในสถานที่นั้น เวลานั้น อิริยาบถนั้น เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมในปัจฉิมยามของคืนวันเดือนหกเพ็ญ เป็นต้น นี่คือการเข้าประสพธรรม บรรลุธรรม

ในขณะที่ว่าบรรลุธรรมก็คือการชะล้างหรือสังหารสิ่งที่ปกคลุมจิตใจ ไม่ให้ธรรมปรากฏขึ้นอย่างเต็มส่วนนั้นแล ผู้ที่จะสามารถสัมผัสสัมพันธ์ธรรมด้วยการปฏิบัติของตนนั้น จึงขึ้นอยู่กับอุบายวิธีการต่าง ๆ ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและกำลังวังชาของตน ไม่เช่นนั้นไม่มีทางทราบตามความจริงแห่งธรรมที่มีอยู่ และธรรมนี้จะสามารถสัมผัสได้ด้วยใจเท่านั้น ไม่มีทางอื่นเป็นที่สัมผัส มีทางเดียวคือใจ การที่จะสัมผัสธรรมชั้นนั้น ๆ ได้ก็ขึ้นอยู่กับปฏิบัติ ความสามารถแห่งการปฏิบัติได้มากน้อยเพียงไร ธรรมก็ปรากฏขึ้นตามกำลังของตน

การเรียนจดจำธรรมนั้นเรียนวิธีการ จะเรียนได้มากได้น้อยก็ได้แต่ชื่อของธรรม ไม่ได้สัมผัสธรรม สัมผัสแต่เพียงสัญญาความสำคัญมันหมายความว่าธรรมนั้นน่าจะเป็นอย่างนั้น เห็นจะเป็นอย่างนั้น ธรรมชั้นนั้นเห็นจะเป็นอย่างนั้น นี่เป็นสัญญาคือเป็นความคาดหมายของจิตธรรมดา ๆ ที่ไม่เจอความจริง เพราะไม่ได้ปฏิบัติ การเจอความจริงต้องเจอด้วยการปฏิบัติ

ปริยัติได้แก่การศึกษาเล่าเรียนมามากน้อย เช่น ศึกษาจากอุปัชฌายะในวงกรรมฐาน ๕ เป็นต้น นี้เรียกว่าภาคปริยัติ บอกสถานที่ที่ทำงาน พิจารณาคลี่คลายดูงานให้เห็นตามความจริงของมันเป็นสัดเป็นส่วนไป เป็นต้น นี้เรียกว่าปริยัติ ปฏิบัติ การนำสิ่งที่เรียน คือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ เป็นต้น ไปคลี่คลายดูตามที่ท่านสอนไว้ว่าอาการนั้น ๆ แต่ละอาการเป็นอย่างไร พินิจพิจารณาดูอาการนั้น ๆ หรือในเบื้องต้นยังไม่สามารถจะคลี่คลายด้วยปัญญาได้ ก็นำธรรมบทนั้นมาบริกรรมให้จิตมีความจดจ่ออยู่กับอาการแห่งธรรมบทนั้น ๆ อันเป็นภาคสมถะเพื่อความสงบใจด้วยกรรมฐานแต่ละบท ๆ ที่ตนนำมาบริกรรมภาวนา

จากนั้นก็คลี่คลายดูอาการนั้น ๆ ไปโดยลำดับที่สัมผัสสัมพันธ์กันหรือดูตื้นที่มกัทั่วสรรพางค์ร่างกาย จนปรากฏเป็นความเห็นชัดโดยลำดับด้วยปัญญา ถึงขั้นซึ่งภายในจิต นี้เป็นความเชื่อแน่วว่าเป็นอย่างที่ท่านสอนจริง เช่น อนิจจัง ความแปรสภาพก็เห็นได้อย่างชัดเจนภายในการปฏิบัติของตัว ทุกข์ ความทุกข์ก็เห็นได้อย่างชัดเจนทั้งทางร่างกายและจิตใจ อนตตา ดูทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวนี้หาความเป็นตนเป็นตัวไม่ได้เลย แม้จะอยู่อาศัยกันมาตั้งแต่วันเกิดก็ตาม มันก็เป็นสภาพ อนตตา ปฏิเสธความเป็นตนเป็นตัวเป็นเราเป็นเขาเป็นของเราของเขาอยู่โดยหลักธรรมชาตินั้นแล

จิตได้หยั่งทราบเห็นชัดในสิ่งเหล่านี้ แล้วถอนตัวออกมาจากความยึดมั่นถือมั่น ลำคัญผิด ว่าเป็นตนเป็นตัวเป็นเราเป็นเขา เป็นของเที่ยงของสวयของงาม ของจีรังถาวร ว่าเป็นสิ่งให้เกิดสุข ปล่อยออกมาได้โดยลำดับ นี่คือผล เริ่มรู้เริ่มปล่อย รู้มากปล่อยมาก รู้น้อยปล่อยน้อย ปล่อยความกังวลความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นภาระอันหนัก นี่คือภาคปฏิบัติ ผลเกิดขึ้นอย่างนี้ในวงปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นการเรียนแล้วถ้าต้องการผล ไม่ต้องการชื่อของกิเลสและบาปธรรมเพียงเท่านั้น ก็จำต้องปฏิบัติเพื่อเห็นผล ตรงตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เพื่อปฏิบัติ เช่น ท่านสอนไว้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกันให้ถึงผลอันเป็นที่พึงพอใจ หากว่าธรรมทั้งสามอย่างนี้ขาดไปเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่งสองอย่างเบื้องต้นคือ ปริยัติ ปฏิบัติ ขาดไปเสีย ผลคือปฏิเวธความรู้แจ้งแทงทะลุจะไม่ปรากฏขึ้นได้เลย ด้วยเหตุนี้ธรรมสองภาคคือปริยัติ ปฏิบัติ จึงเป็นธรรมจำเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งก็คือปฏิบัติ

การเรียนนั้นอาจเรียนได้มากได้น้อยต่างกัน จำได้มากได้น้อย แต่สิ่งจำเป็นที่จะนำมาปฏิบัตินั้นไม่ถึงมากเพียงไรก็ตาม เมื่อเป็นที่ถนัดกับจิตใจของตนแล้วนำมาปฏิบัติ ก็สามารถกระจายไปด้วยความรู้ความเข้าใจ เพราะการปฏิบัตินั้นโดยลำดับลำดับา จนสามารถรู้ไปตลอดทั่วถึงในส่วนหยาบเช่นรูปขันธ์ เกี่ยวกับสภาวะธรรมทั่ว ๆ ไปในแดนโลกธาตุนี้ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ซึ่งเป็นสภาวะธรรมแต่ละอย่าง แม้จะละเอียดกว่ากันไปโดยลำดับก็พ้นสติปัญญาอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติไม่ได้ จะต้องยังทราบความจริงของสิ่งเหล่านี้

เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงว่าจิตยังไม่จริงตามหลักของสติปัญญาซึ่งเป็นธรรมของจริงในฝ่ายมรรคซึ่งบอกไว้เท่านั้น เมื่อได้นำสติปัญญาศรัทธาความเพียรเข้าวิพากษ์วิจารณ์ขุดค้นดูสิ่งที่เป็นของจริงทั้งหลายเหล่านี้ ด้วยของจริงคือสติปัญญาดังที่กล่าวมานั้น ย่อมจะปรากฏความจริงขึ้นมาอย่างประจักษ์ใจไม่สงสัย

เราผู้มาปฏิบัติพึงมีความหนักแน่นในหน้าที่การงานของตน อย่าปล่อยให้จิตเขาไปในสิ่งที่เคยจำเมาแล้วด้วยความทุกข์ความลำบากลำบาก เพราะความลุ่มหลงมกมาย นี่เป็นสิ่งที่หลอกลวงจิตใจไม่ให้ก้าวเข้าสู่แดนแห่งความสงบได้มาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้วจึงไม่ควรติดใจ ควรเข็ดควรหลาบในสิ่งเหล่านี้ เพราะไม่เคยให้คุณ ไม่เคยให้ความผาสุกสบายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดเลย นอกจากบีบบังคับไปโดยลำดับลำดับ ถ้าจะตายจริง ๆ ก็มีอะไรมากรอกเสียนิดหนึ่งพอเป็นเครื่องล่อไม่ถึงกับให้ตาย แต่สัตว์ที่มีความโง่เขลาอยู่แล้ว เครื่องล่อนั้นก็คือกิเลส ความหลงไปตามเครื่องล่อนั้นก็คือกิเลส มันก็เข้ากันได้อย่างสนิทติดจม เห็นโทษเห็นคุณไม่ได้ แล้วก็จมไปด้วยกันอยู่อย่างนั้น

ผู้ปฏิบัติเพื่อจะกำจัดสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลาย เต็มไปด้วยโทษโดยประการต่าง ๆ จึงควรตระหนักในใจ เราเชื่อกิเลสเราก็เชื่อมานาน กิเลสนี้ไม่ต้องมีใครเสกสรรปั้นยอ ไม่ต้องบำเพ็ญ ไม่ต้องทำหน้าที่ด้วยความจงใจ ตั้งหน้าตั้งตาสร้างเหมือนสร้างอรรดสร้างธรรมสร้างบารมีมันก็เป็นกิเลสขึ้นได้ เพราะพื้นเพของมันเป็นกิเลสอยู่แล้ว ภายในหัวใจล้วนแล้วแต่กิเลสห้อมล้อมหรือกลุ่มมอยู่หมด จนมองหาใจอันแท้จริงไม่เจอ เมื่อเป็นเช่นนั้น การแสดงออกแต่ละอาการของจิตจึงเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด ไม่ต้องตั้งใจสร้างก็เป็นกิเลส

แต่เรื่องของธรรมนี้ต้องได้ตั้งใจตั้งใจสร้าง ตั้งพระพุทธรูปเจ้าทรงสร้างพระบารมีมา ๔ อสงไขยกว่าไรแสนมหากัป นี่ก็คือหมายความว่ามันต่อมากการสร้าง การสร้างจะไม่หุ้มเทกำลังความสามารถทุกด้านทุกทางจนเต็มกายเต็มใจของตนแล้วจะจัดว่าสร้างได้ยังไง อยู่เฉย ๆ ไม่จัดว่าสร้าง ต้องได้พยายามเต็มที่เต็มฐาน การสร้างอรรดสร้างธรรมจึงเป็นความลำบากถ้าเราจะคิดในแง่ลำบาก แต่เราคิดกับเรื่องกิเลสสร้างความทุกข์ให้เรา นั้น เราได้รับความทุกข์ความลำบากแคไหน หรือตะเกียกตะกายไปตามกิเลสนั้นมีความลำบากมากน้อยเพียงไร เมื่อเทียบกันแล้วทางด้านความทุกข์ด้วยการประกอบความพากเพียรนี้มีคุณค่า มีน้ำหนัก เป็นสิ่งที่ควรเชื่อมากกว่าการเชื่อและทำตามกิเลสเป็นไหน ๆ

การปฏิบัติธรรมจึงต้องได้มีสติคอยเตือนตนอยู่เสมอ อย่าให้หลงกลมายาของกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยรู้เคยเห็นเคยสัมผัสสัมผัสกันมาแล้ว ทั้งสุขทั้งทุกข์ของมันมีวิเศษวิโสประการใดบ้าง ใคร ๆ ก็ทราบมาด้วยกัน หากว่าจะวิเศษวิโสโลกทั้งสามนี้ก็วิเศษไปนานแล้วด้วยอำนาจของกิเลสพาให้วิเศษวิโส แต่นี้ไม่เห็นมีรายใดปรากฏเป็นความวิเศษหรือหลุดพ้นจากสภาพต่ำทรามนี้ไปได้ จึงต้องอาศัยการตะเกียกตะกายตัวเอง

พระพุทธรูปเป็นศาสดาองค์ที่ยืนยันรับรองได้ร้อยเปอร์เซ็นต์แล้ว ในการชี้แจงแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกด้วยสวากขาตธรรม หาที่สงสัยไม่ได้ทุกแห่งทุกมุม แม้เรายังไม่รู้ไม่เห็นก็ตาม เป็นสิ่งที่แน่นอนแล้ว หรือเป็นธรรมของจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เช่นเดียวกับกิเลส

เป็นสิ่งที่จอมปลอมร้อยเปอร์เซ็นต์เช่นเดียวกัน เราต้องนำมาเทียบมาวัดมาตวงกัน ถ้าเราอยากจะทำทางออกด้วยความชอบธรรม และปฏิบัติด้วยความชอบธรรมแล้ว จิตต้องประหวัดถึงธรรมเสมอ ประหวัดถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดาเสมอ เราอย่าเห็นแก่ความยากลำบาก เพียงขณะ ๆ ที่ทำความเพียรบ้างเล็กน้อยนี้เท่านั้น

พระพุทธเจ้าทรงลำบากขนาดไหน เราควรจะนำมาเทียบ ตลอดถึงสาวกท่านที่เป็นสรณะของพวกเรา ไม่เช่นนั้นจะหาทางออกไม่ได้ ปฏิบัติไป ๆ ก็เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะกิเลสตามเหยียบอยู่ตลอดเวลา สุดท้ายก็ล้มให้มันเหยียบย่ำทำลายเสียจนแหลก ไปไม่รอดก็เพราะหลงกลมายาของมันนั่นเอง ต้องให้มีความหนักแน่นผู้ปฏิบัติธรรม อย่าเหลวไหลและความเหลวไหลเป็นเรื่องของกิเลส ความหนักแน่นในอรรถในธรรมในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสต่างหากเป็นธรรม การท้อถอยอ่อนแอทางความเพียรซึ่งเป็นทางด้านธรรมแล้วเป็นเรื่องของกิเลส ให้พึงระมัดระวังเสมอ

อย่าคุ้นกับสิ่งใด ๆ ในโลกทั้งสามนี้ คุ้นกับสิ่งใดก็เท่ากับคุ้นกับตัวโจรตัวมารตัวมีพิษร้ายแรงนั้นแล ไม่ว่าจะส่วนย่อยส่วนใหญ่มันเป็นบริษัทบริวารเกี่ยวโยงกันด้วยกิเลสตัวปู้ย่ำตายายเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้นธรรมจึงหาที่แทรกไม่ได้ถ้าไม่เอาจริงเอาจัง เช่นสมาธิธรรม เราก็ปฏิบัติมานานเท่าไรแล้วทำไมจึงไม่ปรากฏความสงบร่มเย็นเป็นลำดับลำดับ ซึ่งควรจะเป็นได้โดยไม่ต้องสงสัยถ้าปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างแท้จริง จะพันมือไปไม่ได้ กิเลสไม่ได้เหนื่อธรรม แต่หนีเอากิเลสมาเหยียบย่ำธรรมนั้นซิ จึงหาผลอะไรไม่เจอ ผลก็มีแต่เรื่องของกิเลสผลิตขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่ตนก็สำคัญตนว่าประกอบความพากเพียรอยู่นั้นแล แต่ไม่ทราบว่กิเลสมันแทรกเข้ามาแต่เมื่อไร เพราะสติปัญญาไม่ทันมันธรรมเลยไม่ปรากฏ เพียงสมาธิธรรมก็ทรงตัวได้ผู้ปฏิบัติเรา

ตามปกติของจิตจะต้องว่าวุ่นวุ่นมั่วยุ่งเหยิงวุ่นวายกับอารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะอดีตอนาคต ปรากฏมาก็ร้อยก็พันครั้งแล้ว มันก็ยังดูดดื่มติดใจในอารมณ์นั้น ๆ นี้ก็เพราะจิตไม่มีสมาธิที่เกาะนั่นเอง เกาะนั้นก็ไฟ ไปเกาะที่นี้ก็ไฟ เกาะอารมณ์ใดก็เป็นแต่ไฟทั้งหมด เพราะเราไปเกาะไฟคือเกาะกิเลสซึ่งเป็นตัวไฟก็ร้อนทั้งวันทั้งคืน นี่ถ้าไม่มีธรรมมันร้อนอยู่อย่างนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติชั้นวรรณะ มันขึ้นอยู่กับกิเลสกับจิตที่มีอำนาจครอบงำจิตธรรมเข้าแทรกไม่ได้นี้เท่านั้น จึงต้องได้พยายามให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย แล้วจิตจะสงบได้

หาอุบายวิธีต่าง ๆ สำหรับฝึกฝนทรมาณตนเอง ซึ่งเป็นการทรมาณหรือเป็นการปราบปรามกิเลสไปในตัว จิตจะสงบได้ไม่สงสัย ให้สังเกตนักปฏิบัติ ไม่สังเกตวิธีปฏิบัติการดำเนินของตนเองจะไม่ปรากฏผล แล้วก็จะทำแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ สุ่มสี่สุ่มห้าไปอย่างนั้นเรื่อยไป ผลสุดท้ายก็ล้มเหลวหาผลปรากฏไม่ได้เลยแม้สมาธิธรรมเพียงเท่านั้นก็ไม่ปรากฏ

จิตใจวุ่นวายอยู่ตลอดเวลามีความสุขที่ไหน ก็คือจิตดิ้นรนด้วยความทุกข์ความลำบากนั่นเอง กวัดแกว่งหาอารมณ์นั้นอารมณ์นี้ เกาะตรงไหนก็มีแต่สิ่งเป็นฟืนเป็นไฟ ถ้าจิตสงบด้วยสมาธิแล้วไม่ยุ่ง จิตปล่อยสิ่งเหล่านั้นมาซึ่งเป็นส่วนหยาบ ๆ ปล่อยเข้ามาอยู่กับความสงบแล้วก็พอใจในอรรถในธรรม เหมือนกับว่าจิตนี้มีอาหารเป็นเครื่องตีมนั่นเอง ความสงบนั้นแหละเป็นที่อยู่เป็นที่อาศัยเป็นที่พักสบายของจิต

อารมณ์ต่าง ๆ ที่เคยก่อเคยกวน ใจนี้แหละไปกวนไม่ใช่อารมณ์อะไรมากวนนะ ความผลักดันของกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในนี้ อยากสิ่งนั้นให้สนใจในสิ่งนี้ มันปรี๊ด ๆ อยู่ตลอดเวลาภายในจิต แล้วเราก็ไปคิดเสียว่าอารมณ์นั้นมากวน อารมณ์นี้มากวน อารมณ์ไหนมากวนนอกจากอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากจิตนี้ไปเที่ยวหากว้างเอาต่างหาก นี่คือความจริง เพราะไม่มีอาหารตีมนี่เป็นที่พอใจมันถึงกวันทีนั้นกวันทีนี้ กวันอะไรก็มีแต่ฟืนแต่ไฟ ถ้าใจได้รับความสงบเยือกเย็นด้วยธรรมแล้วไม่กวัน จะอยู่สงบร่มเย็นตามขั้นแห่งสมาธิของตน เท่านั้นเราก็พอมีต้นทุนพอมีลมหายใจที่จะสืบต่อกันไปเพื่อความพากเพียรให้ตลอดรอดฝั่งได้ เพราะอำนาจแห่งสมาธิเป็นเสบียงเครื่องหนุนจิตใจ

เมื่อใจมีความสงบใจย่อมจะอึดตัวไปตามขั้นแห่งความสงบ แล้วก็จะมีทางที่จะพิจารณาทางด้านปัญญาได้ด้วยความฉันทใจ ใจก็ไม่ส่ายไม่แสไม่หิวโหยเกลไถลออกไปสู่อารมณ์นั้นอารมณ์นี้ เหมือนอย่างแต่ก่อนที่ไม่เคยมีสมาธิหรือไม่เคยมีความสงบปรากฏในใจเลย ใจจะทำหน้าที่ของตนตามสติหรือปัญญาที่บังคับให้ทำ ผลจะปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ ให้เป็นที่ผลิตผลิตภายในใจ สมาธิก็ผลิตในความสงบ ปัญญาที่ผลิตในการขุดค้นพินิจพิจารณาและปรากฏรู้อะไรต่าง ๆ ขึ้นมา ที่เราไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น ก็รู้อันนั้นขึ้นมาเห็นขึ้นมา เมื่อพอแก่กำลังของปัญญาที่ควรจะตัดกิเลสประเภทใด ตามขั้นของปัญญาได้ ปัญญาที่ซึ่งลงไป ๆ ตัดขาดลงไปโดยลำดับลำดับ

เมื่อตัดกิเลสขาดตัวใดก็เหมือนกับเราฆ่าเสือร้ายตัวหนึ่ง ๆ ตายลงไป ๆ นั้นและจะผิดอะไร เพราะกิเลสเป็นเหมือนเสือร้าย ฆ่ามันเสียจนได้ไปหมดตั้งแต่ปู่ย่าตายายของมัน จนกระทั่งหลานเหลนไม่มีที่เกิดขึ้นต่อไปอีกแล้ว ทำไมจะไม่แสนสบาย บ้านเมืองต้องสงบสุข จิตใจก็มีความสุข โดยไม่ต้องไปหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน ไม่ต้องคาดหวังไม่ต้องหวังนั้นหวังนี้อันเป็นลม ๆ แล้ง ๆ ที่เคยหวังมาเป็นเวลานานเท่าไรแล้ว เพราะอำนาจของกิเลสมันบีบบังคับ แล้วยังสร้างความหวังให้คนเป็นกองทุกชั้นสองชั้นสามชั้นเรายังไม่รู้สึกรู้สีกตัวว่าเป็นกลมาของกิเลส

ต่อเมื่อเจอความสุขเพราะอำนาจแห่งการปฏิบัติธรรม และจิตใจก็สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมที่ว่ามีอยู่นั้นไปโดยลำดับลำดับ จิตใจก็เอิบอึด เบาก็เบา ความเบาภายในจิตใจผิดกับความเบาทั้งหลาย ความเอิบอึดภายในจิตใจ ความสุขภายในใจด้วยธรรมนี้ ผิดกับความสุข

ทั้งหลายเป็นลำดับลำดับ แม้แต่ขั้นเริ่มแรกหรือขั้นหายาบ ๆ ก็ยังมีแปลกประหลาดกว่าความสุขอื่นใดอยู่แล้ว ยิ่งจิตใจได้สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมอันละเอียดเข้าไปโดยลำดับ ทำไมจะไม่เห็นคุณค่าของใจ ไม่เห็นคุณค่าของธรรมนับแต่สมาธิธรรมขึ้นไปถึงปัญญาธรรมตลอดถึงวิมุตติธรรม จะรวมอยู่ที่ใจนี้ทั้งนั้นไม่อยู่ในที่อื่นใด

หมู่เพื่อนก็เข้าออกอยู่เรื่อย ๆ พวกนั้นเข้าพวกนี้ออก ผู้นั้นมาผู้นี้ไปแต่หาหลักเกณฑ์ไม่ได้นี่ซิ ไม่หนักใจยังงี้ผู้อบรมสั่งสอน สั่งสอนด้วยความสัตย์ความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วยด้วยเจตนาเต็มความสามารถ ที่หวังดีต่อหมู่ต่อเพื่อน แม้ทุกซัยกาล่าปากก็ทนเอา เพราะเทียบใจท่านใจเราว่ามีความหวังเช่นเดียวกัน ก็อุตส่าห์พยายามสั่งสอน หมู่เพื่อนที่มาอยู่อาศัยก็ควรจะมีแก่จิตแก่ใจให้เต็มที่เต็มฐานเต็มเม็ดเต็มหน่วยต่อการประพฤติปฏิบัติ

หุตามีดูอะไรให้คิดให้อ่านไปพร้อม อย่ามาแบบเผอ ๆ เรอ ๆ อะไรแบบคนตาบอดหูหนวก อะไรก็ไม่ได้ยิน คือจิตไม่จดจ่อเสียอย่างเดียวก็เหมือนไม่ได้ยิน ไม่คิดไม่อ่านไม่เห็น ตาก็ลืมอยู่อย่างนั้นแต่มองไม่เห็นเพราะปัญญาไม่มีพอที่จะถือเอาสาระจากสิ่งที่ได้เห็นได้ยินได้ จากหมู่เพื่อนและครูอาจารย์และสภาวะธรรมทั่ว ๆ ไปซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไปเช่นเดียวกันให้เกิดประโยชน์แก่ตนได้บ้างก็ไม่เกิด นี่มาปฏิบัติอยู่กับหมู่กับเพื่อนกับครูอาจารย์ก็มาระเกะระกะกีดขวางกันไปโดยไม่รู้สึกรู้สึคนั้นแหละ มีอยู่เยอะ ให้ระวังสำรวมในตัวเอง ทุกสิ่งทุกอย่างเราบอกมาศึกษาอยู่แล้ว ดูให้ตีฟังให้ถึงใจ การกระทำข้อวัตรปฏิบัติซึ่งเป็นส่วนรวมก็เหมือนกัน การปฏิบัติต่อหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ เช่น เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาก็ให้ตั้งอกตั้งใจทำ อย่ามาอ่อนแอทอดถอย อย่ามาทำความเกียจคร้านกีดขวางศาสนาอยู่ไม่เกิดประโยชน์อะไร

ธรรมของพระพุทธเจ้าประกาศกังวานอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว ถ้าจะพูดถึงว่าทำทนายก็ทำทนายความจริงอยู่เสมอ ทำทนายด้วยความจริง เพราะธรรมนี้เป็นธรรมที่มีความจริงสุดส่วน ทำไมผู้ปฏิบัติจึงไม่รู้ไม่เห็น ไปทำอะไรกันอยู่ เครื่องมือหรือแนวทางที่แนะไว้ทุกแง่ทุกมุม ก็ชี้ไปในจุดที่จะให้ประสบพบเห็นธรรมทั้งนั้น แต่ผู้ปฏิบัติทำไมจึงไม่พบไม่เห็น เดินกันไปยังไง ปฏิบัติกันไปยังไง ถ้าไม่ใช่ให้กิเลสมันจูงมูกไปทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน แม้สถานที่ทางจงกรมอันเป็นที่ประกอบความ پاکเพียร ก็เต็มไปด้วยกิเลสทำหน้าที่ของตนอยู่นั้นเสีย จนมองไม่เห็นอรรถเห็นธรรม ว่าธรรมอย่างไรบ้างเกี่ยวกับธรรมทั้งหลายนั้น มีแต่กิเลสรุ่มลุ่มอยู่เสียหมดในอิริยาบถต่าง ๆ แล้วจะหาธรรมมาจากที่ไหน นี่น่าอดทนาระอาใจนะ

กิเลสเจริญในหัวใจมันมีความสุขที่ไหน ถ้าหากจะเทียบก็เหมือนกับว่าหายใจปลาอยู่เท่านั้นแหละ มีเกลืออน หายใจปลาอยู่เท่านั้น คอยแต่จะขาดลมหายใจ ดูกิเลสได้รุ่มลุ่มที่หัวใจเป็นอย่างนั้นแหละ มันมีอำนาจมากเท่าไรก็เหมือนโรคมันกำเริบมาก มองดูก็มองแต่

ลมหายใจที่จะดับเมื่อไรเท่านั้น นี่ผู้ปฏิบัติก็เหมือนกันมีแต่กิเลสมันมัดอยู่ตลอดเวลา ก็เหมือนกับจะสิ้นลมอยู่นั้นแหละ สิ้นลมแห่งความหวัง หวังมรรคผลนิพพานหวังลม ๆ แล้ง ๆ แต่การปฏิบัติไม่ได้ตรงไปตามร่องรอยแห่งธรรมท่านสอนไว้เลย จะเอาอะไรมาเป็นผลเป็นประโยชน์ ก็เป็นคนหมดหวังไปเท่านั้นเอง

สิ่งที่พิจารณาเห็นอย่างชัด ๆ อยู่แล้วภายในร่างกายนี้ก็ดี บังคับลงไปจิตใจสติปัญญาลงไปในร่างกายนี้จะไปเจออะไร ถ้าไม่เจอของจริงจะเจออะไรเพราะของจริงเต็มส่วนร่างกายมีอยู่แล้ว เป็นแต่ของปลอมที่มันเสกสรรปั้นยอลม ๆ แล้ง ๆ มองหาไม่เจอไม่เห็นเลย ทำไมจึงไปลงใจเชื่อมั่นถึงขนาดนั้น ว่านิจจัง ของเที่ยงมันเที่ยงที่ไหน ในร่างกายทุกส่วนตลอดอาการของจิตทุกอาการมีความเที่ยงตรงที่ไหน กิเลสมันหลอกว่าสิ่งนี้มันคงถาวรและสวยงาม สวยงามอะไร ดูซิความจริงประกาศกังวานอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจนี้อยู่แล้ว ทำไมจึงไปเชื่อกิเลสได้อย่างลงคอแบบสนิทติดจม ไม่พินิจขึ้นมาสู่ธรรมอันเป็นของจริงให้เห็นของจริงนี้บ้างเลย เป็นยังงั้นนักปฏิบัติเรา

ก็เคยเทศน์ให้ฟังแล้ว ร่างกายทุกส่วนนี้เป็นปาชาผิติดผีสดผีแห้งอยู่แล้ว เราเอาความวิเศษวิโสอะไรมาจากนี้ เสกสรรปั้นยอไปอะไร เสกกลม ๆ แล้ง ๆ ว่าเป็นของเที่ยงตรงแน่นอนมันคงถาวร เป็นของสวยของงาม เป็นเราเป็นของเรา ว่าไปเฉย ๆ มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ เท่านั้น ความจริงไม่ได้เห็นด้วยไม่ได้เป็นไปด้วยนั้นเลย ความเชื่อตามสิ่งเสกสรรปั้นยอลม ๆ แล้ง ๆ นี่จึงเป็นสิ่งที่ทำลายความจริงให้พิจารณาหาความจริงไม่เจอ นี่ต่างหากที่เราไม่เห็นทุกวันนี้ ถ้าเราพิจารณาตามนี้แล้ว พิจารณาแล้วพิจารณาเล่ามันก็หยั่งเข้าถึงความจริงตามสิ่งที่มีอยู่ภายในร่างกาย อันเต็มไปด้วยความจริงโดยไม่ต้องสงสัย

กำหนดดูซิในร่างกายนี้มีอะไร หนังมันหนาขนาดไหน บาง ๆ เท่านั้น ผิหนังฟุ้งซีมันหนาแน่นที่ไหน ผิหนังเท่านั้นละหุ้มห่อปิดหน้าร้านเอาไว้ ภายในเข้าไปนั้นเป็นอะไร ดูกันได้เลยเมื่อไร ถลกหนังออกดูซิดูกันได้เลยเมื่อไรทั้งเขาทั้งเรา เคลื่อนไปด้วยสิ่งปฏิภูนี้นั้นแล้วโลกนี้หน้าอยู่ที่ไหน เราจะไปฝืนใจยึดถือได้หรือ ไปดื้อต้านยึดมั่นถือมั่นได้ยังไง ไม่ได้ถือกิเลสต้องยอมธรรมเสมอถ้าธรรมเหนือกว่าแล้ว เพราะสิ่งสำคัญมันหมายต่าง ๆ เป็นเรื่องของกิเลส ความจริงนี่คือธรรม พิจารณาจนถึงความจริง ความจริงเป็นหลักเป็นฐานเป็นกฎเป็นเกณฑ์เห็นได้อย่างชัดเจนทั้งตาเนื้อทั้งจิตใจ ทำไมจึงไม่ยอมพิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้ ฝืนไปไหน

ก็ทราบอยู่แล้วว่ากิเลสกับธรรมเป็นข้าศึกกัน การฝืนความจริงก็คือการฝืนธรรมก็เป็นเรื่องของกิเลส ก็ทำลายตนเองนั่นแหละ คำว่าทำลายธรรม ธรรมก็อยู่กับตัว ไม่ทำลายตัวเองจะไปทำลายที่ไหน ก็เราปฏิบัติเพื่อเรานี่ การฝืนการปิ่นเกลียวกับธรรมก็คือการทำลายเรา พิจารณาให้เห็นแจ่มแจ้งซิ

คลี่คลายออกไปตั้งแต่หนึ่ง ผม ดูซิ ถลกออกดูให้ชัดเจนด้วยปัญญาตามความจริงมีอยู่อย่างนั้นจริง ๆ หาที่ค้ำไม่ได้ เอาจนกระทั่งหมดทั้งร่างนี้แล้วดูได้เมื่อไร จากนั้นก็ป็นเนื้อ เอ็น กระดูก มีแต่ของปฏิภูลโสโครกเต็มหมดในร่างอันนี้ รูปขันธ์เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น ยึดได้ลงคอหรือถ่วงได้เห็นชัดเจนแล้ว จิตต้องถอนความยึดมั่นถือมั่น ก็ว่างละซิที่นี่

ก็มีแต่ร่างกายนี้เท่านั้นมันปิดไว้หนายังกว่าภูเขาทั้งลูก พอเปิดร่างกายอันเป็นความเสกสรรปั้นยอว่าเป็นของสวยของงามของจริงมันคนนี้ออก ให้เป็นไปตามหลักความจริงคืออนิจจัง ทุกขัง อนตตา อสุภะอสุภังแล้ว มันก็เว้งว่างไปหมดละซิ ไม่มีอะไรมาคิดมาวางปัญญาทะลุไปหมด จิตใจจะไม่สบายจะไม่สว่างกระจ่างแจ้งขึ้นยังงี้ จิตเป็นยังงี้ กายเป็นยังงี้ ก็รู้กันเอง ไม่ต้องถามใครก็รู้เพราะความจริงมีอยู่กับตัวทุกคน ถ่วงถึงขนาดนั้นแล้วจิตจะไม่สว่างกระจ่างแจ้งมีหรือ เป็นไปได้หรือ สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงเงา ๆ เท่านั้น

เวทนา ความสุข ความทุกข์ เจย ๆ ก็เป็นอาการอันหนึ่งที่เกิดขึ้นทางร่างกายและจิตใจ ฟังแต่ว่าอาการ ๆ เป็นไร อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ประจำอยู่หมด สญญา อนิจจา เนาะ สังขาร วิญญาณั อนิจจัง อนตตา พิจารณาลงในแบบเดียวกันด้วยปัญญา มันก็ทะลุปรุโปร่งไปหมด สิ่งสำคัญมันหมายความว่านั่นเป็นเรานี้เป็นของเราก็หมดไป ๆ นี่ความจอมปลอมหมดไปเหลือแต่ความจริง เวทนาที่มีอยู่ตามร่างกายส่วนต่าง ๆ ก็สักแต่ว่าปรากฏเป็นความจริงของเขาแต่ละอย่าง ๆ สุดท้ายก็คือจิตนี้ตัวเป็นบ้า ไปเที่ยวกว้านนั้นไปเที่ยวมนี่ ลูบนั่นคลานี่ ยึดนั้นยึดนี้มามัดคอตัวเอง เมื่อปัญญาได้เปิดเผยแก่การมัดตัวเองออกไปแล้วก็โล่งไปหมดโดยลำดับลำดับ จิตก็ยังสว่าง

ที่นี้มันปล่อยแล้วจะไปยึดอะไร ไปเป็นกังวลเป็นความทุกข์ความลำบากกับอะไร เหตุที่เป็นความทุกข์ความลำบากก็เพราะไปหลงรักสิ่งนั้นไปหลงชังสิ่งนี้ ไปเกลียดสิ่งนั้นไปยึดสิ่งนั้น รักก็ยึดชังก็ยึด เกลียดโกรธก็ยึดต่างหาก เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงก็ถอนสิ่งเหล่านี้เข้ามา แล้วจะไปรักอะไรไปชังอะไรไปเกลียดไปโกรธอะไร จิตย่อนเข้ามาเป็นตัวของตัวเองตามลำดับลำดับแห่งขั้นภูมิของจิตของธรรม ความหวังฟุ้งนั้นฟุ้งนี้ก็หมดไป ๆ สุดท้ายก็พังทลายลงหมดบรรดาภิเลสตัณหาวิชาซึ่งรวมอยู่ที่หัวใจ เมื่อปัญญาอันแหลมคมทำลายแตกกระจายไปหมดแล้วหวังฟุ้งอะไร สามแดนโลกธาตุนี้มีจุดไหนพอที่จะฟุ้งฟิงอิงอาศัยให้เป็นที่วางใจได้มีไหม ไม่มีอะไรก็รู้ได้ชัดเจน แล้วอะไรที่เป็นที่ไวใจตายใจได้ก็รู้อยู่ในขณะเดียวกันนั้น กังวลกับอะไรที่นี้

โลกจะว่ามีก็ได้ไม่ว่ามีก็ได้ เมื่อจิตใจไม่ไปสำคัญเสียอย่างเดียวด้วยความลุ่มหลงแล้ว สิ่งเหล่านั้นเขาไม่ได้มาผูกมามัดจิตใจนี้ละ ไม่ว่ารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ทั่วแดนโลกธาตุ มีความเป็นจริงของเขายู่อย่างนั้นประจำตน เขาไม่ได้ว่าเป็นข้าศึก เป็น

คุณเป็นโทษแก่ผู้ใด ตัวที่เป็นข้าศึกก็คือใจนี้แหละ เพราะฝังยาพิษไว้ที่ตัวเอง แยะออกไปตรงไหนก็ยึดก็ถือก็รักก็ชังก็เกลียดก็โกรธ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพินเป็นไฟมาเผาตัวเอง

เมื่อปัญญาได้ชะล้างลงไป ๆ จนกระทั่งไฟเหล่านี้ดับลงไปจนไม่มีเหลือแล้วอะไรจะเป็นภัย ตัวเองก็ไม่เป็นภัย เพราะตัวเองไม่หลง ความหลงคือกิเลสได้สิ้นไปแล้วเอาความหลงมาจากไหน ความรู้ก็รู้อยู่แล้วนั้นจะไปหาอยู่ที่ไหนอีก รู้เอามาจากไหนอีก เป็นความรู้ที่แท้จริง เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ ไม่ต้องหามาเพิ่มมาเติมและไม่ต้องวิตกวิจารณ์ว่าจะหลุดลอยไปไหน ลดหย่อนผ่อนตัวลงไปยังง้างพ้อให้เกิดความกังวลุ่นวายกับความรู้ที่ลดตัวลงไป ไม่มี อภาลิโก มีความพอตัวอยู่ตลอดเวลาคือจิตดวงนั้น นั่นคือผลของการปฏิบัติ นี้ที่ว่าปฏิบัติ

รู้แจ้งที่ตรงไหนถ้าไม่รู้แจ้งที่มันมืด ๆ บอด ๆ ผูก ๆ มัด ๆ ตัวเองอยู่นั้นจะไปรู้ที่ไหน แก้กัณฑ์ที่ตรงนั้น เมื่อแก้กันหมดชะล้างกันหมดจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว จะเอาอะไรมาเป็นภัย ไม่มีภัย อยู่ไหนก็อยู่ อยู่ได้อยู่ตามความจริง แม้ธาตุชั้นธัมมียูก็ยังไม่หลง ปฏิบัติกันตามความจำเป็น ตามสัตยชาติญาณที่รับผิดชอบกันไปเท่านั้น ที่จะให้เสกสรรปั้นยอนานั้น เป็นเราเป็นของเราแล้วแบกหามเหมือนอย่างแต่ก่อน นั้นเป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก เมื่อกิเลสไม่มีแล้วอะไรจะพาให้แบกให้หาม อะไรมาบังคับให้หลง ธรรมล้วน ๆ ไม่หลง ธรรมล้วน ๆ ไม่แบกไม่ยึดไม่ถือ ธรรมแท้เป็นอย่างนั้น ธรรมจึงไม่เคยเป็นข้าศึกต่อผู้หนึ่งผู้ใดในโลกนอกจากเป็นคุณโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

เราผู้แสวงหาธรรมจะปฏิบัติอย่างไร จึงจะรู้จะเห็นธรรมที่ว่าประกาศักังวานด้วยความมีอยู่ทั่วแดนโลกธาตุ ให้สัมผัสสัมพันธ์ที่จิตของเราผู้ต้องการธรรม ผู้เสาะแสวงหาธรรม เราจะทำวิธีใด นั่งก็นั่งมาพอ นอนก็นอนมาพอ ยืนมาพอ กินมาพอ ชี้เกียดชี้คร้านมาพอ เป็นทางเสาะแสวงหาธรรมหรือทางนี้ ความเพียรต่างหาก อันนี้เป็นเพียงเหยียวยธาตุดุชนธวัพวยังมีชีวิตเพื่อประกอบธรรมที่ตนมุ่งหวังนี้ ให้ได้สมบูรณ์ตามความมั่นหมายของเราเท่านั้นหรือความมุ่งหวังของเรา อย่าให้อะไรมาแข่งธรรม ต้องยกธรรมขึ้นเสมอ

การขบการฉันทการเป็นอยู่หลับนอน อย่าให้กิเลสเข้ามาเหยียบย่ำในขณะนั้นให้ระมัดระวังเสมอ อย่าให้ลึนแข่งธรรม ถ้าลึนแข่งธรรมก็เห็นแก่รสแก่ชาติเห็นแก่ความเอร็ดอร่อย ท้องแข่งธรรมก็อยากกินมาก ๆ จะได้นอนมาก ๆ ชี้เกียดมาก ๆ แล้วกิเลสจะได้ท่วมหัวใจไม่มีวินโผล่ขึ้นมาได้เลย นั่นหรือผู้ต้องการมรรคผลนิพพาน นั่นคือคลังกิเลสต่างหาก เสาะแสวงหาอะไรก็มีนั้นขึ้นมาเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นของมีอยู่กับหัวใจ ผลิตขึ้นได้ภายในใจทั้งกิเลสทั้งธรรม เราจะเลือกอะไร สมกับเราเป็นลูกศิษย์ตาคัดได้มาบวชในพุทธศาสนาว่าจะชำระกิเลส เราจะชำระแบบไหน หรือจะชำระแบบที่ว่ากินแล้วนอนก่อนแล้วนิน

ชี้เกียจชี้คร้านมาก ๆ นี่เหรอ นั่นไม่ใช้การชำระกิเลส เป็นการกว้านกิเลสมาเผาเราให้ฉิบหายวายปวงไปสด ๆ ร้อน ๆ ต่างหาก ให้พากันจำเอาไว้ปฏิบัติ

เราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าจะเชื่อใคร ของวิเศษพระองค์ก็แสดงไว้หมดแล้ว ของเลวทรามต่ำช้าที่สุดก็พระพุทธเจ้าแสดงไว้หมดแล้ว ทรงรู้อะไรเห็นแล้วจึงมาแสดง ทั้งโทษทั้งคุณ กิเลสเป็นเรื่องของโทษ ธรรมเป็นเรื่องของคุณ แสดงไว้อย่างถึงใจทุกบาททุกบาทแล้ว ธรรมะ เราปฏิบัติยังจะมานอนใจนอนจมอยู่ี่สมควรแล้วเหรอ เมื่อไรจะขุดค้นธรรมที่ว่าประกาศกวางนอนอยู่ทั่วแดนโลกธาตุ ให้ปรากฏขึ้นภายในจิตใจของเราดวงกำลังมุ่งหวังอยู่เวลานี้ ตั้งแต่สมาธิธรรมขึ้นไปเป็นขั้น ๆ ดังท่านกล่าวไว้ตามตำรับตำรา สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ท่านบอกไว้เป็นชื่อของธรรม ธรรมที่แท้จริง องค์ของธรรมแท้ก็จะปรากฏที่จิตถ้า นำธรรมะท่านมาปฏิบัติตามที่ท่านชี้บอกไว้

ปฏิบัติยังใจจิตจึงจะสงบ ก็เอากันชิงบังคับกันลงไป เวลากิเลสผาดโผนก็ต้องผาดโผนทางความเพียร กิเลสผาดโผนเราอ่อนแอไม่ได้ ตายจมอยู่ี่แหละ กิเลสผาดโผนต้องผาดโผนในการต่อสู้ เมื่อกิเลสลดตัวลงผ่อนตัวลงอ่อนกำลังลง สติปัญญาศรัทธาความเพียรไม่ต้องบอก จะมีความเข้มแข็งไปโดยลำดับ คำว่าจะลดหย่อนไปตามนั้นไม่มี มีแต่จะเข้มแข็ง แต่เกี่ยวกับเรื่องการทรمانทางด้านร่างกายนั้นมีได้ ส่วนจิตใจนี้ไม่มีมีแต่ความเข้มแข็งถ้ายเดียว เพราะเห็นคุณค่าของธรรมไปโดยลำดับแล้วจะทำให้คนอ่อนแอได้ยิ่ง

ธรรมไม่เคยทำคนให้อ่อนแอ กิเลสต่างหากทำคนให้อ่อนแอ ทำคนให้อ่อนใจ ธรรมแล้วไม่ทำคนให้อ่อนใจ มีแต่มีความเข้มแข็งและมีความเฉลียวฉลาดรอบตัว จนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว นั้นแหละเป็นอิสระแท้ ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าวิเศษหรือไม่วิเศษไม่สำคัญ พอตัวหมดแล้ว คำว่าวิเศษนั้นก็ขึ้นชื่ออันเป็นสมมุติอันหนึ่งต่างหาก คำดีเตียนก็เป็นโลกธรรม คำชมเชยก็เป็นโลกธรรม

ฟังแต่ว่าโลกธรรมมันเหมือนกาฝากเท่านั้น แต่เวลาทำลาย-ทำลายได้เร็ว ที่จะเอาเนื้อเอาหนังกับกาฝากจริง ๆ ไม่ได้เรื่อง สิ่งเหล่านี้จะเอาเป็นเนื้อเป็นหนังกับมันจริง ๆ ไม่ได้ เราอย่าไปตื่นอย่าไปหลง ทำจิตให้พอตัวแล้วเท่านั้นพอ ไม่มุ่งอะไรใครจะว่าวิเศษไม่วิเศษ ก็ลมปากของเขา ไปตื่นอะไรเพียงลมปาก ดูกิเลสนี้ชิมันอยู่ที่นี้ ใครไม่มาพูดมาบอกมันก็มีอยู่ที่นี้ ใครไม่มาพูดมาบอกมันก็เผออยู่ที่นี้ แก่ที่นี้แล้วใครจะมาชมเชยสรรเสริญหรือไม่สรรเสริญไม่เห็นมีปัญหาอะไร กิเลสหมดไปแล้วสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจ อยู่ไหนก็อยู่ได้สบายเท่านั้น นั่นจึงเรียกว่าความอิมพอของใจ ทำให้พอซ

ธรรมที่กล่าวเหล่านี้ไม่ใช่ธรรมตัน ๆ เด่า ๆ ไม่ใช่ธรรมลม ๆ แล้ง ๆ ของพระพุทธเจ้า แต่เป็นธรรมของจริงล้วน ๆ ถ้าผู้ปฏิบัติเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มที่เต็มฐานตามหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้แล้ว จะได้เป็นเจ้าของแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้โดยไม่ต้อง

สงสัย จึงขอให้พากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ เอาจริงเอาจัง อย่าเพ่น ๆ ฟ่าน ๆ เดิน ๆ ด้าน ๆ กิดขวางหูขวางตาดูไม่ได้ อยู่กันไปมาก ๆ แล้วเลอะ ๆ เทอะ ๆ ไปนะ นี่เคยผ่านมาแล้ว อยู่กับครูบาอาจารย์มีพระเนรมากเท่าไรก็ยิ่งหนักอกหนักใจ ครูบาอาจารย์ท่านก็หนักไปแบบหนึ่ง แต่เราผู้คอยดูแลเพื่อความสงบเรียบร้อยในวงหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันก็หนักไปแบบหนึ่ง นี่เคยเห็นมาแล้วเคยผ่านมาแล้ว อย่าให้รู้ให้เห็นในสิ่งที่ไม่เป็นทำนี่อีก ขอให้ต่างองค์ต่างตั้งอกตั้งใจ

อยู่ด้วยกันให้ถือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยความเป็นธรรม อย่าอยู่ด้วยทริฐิมานะว่าตนมีความรู้ชั้นนั้นชั้นนี้ ว่าตนมีฐานะอย่างนั้นอย่างนี้ เรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องของโลกอย่านำเข้ามาเกี่ยวกับวงศาสนาวงนักบวชเรา วงนักบวชเรามีแต่ความรักกันด้วยความ เป็นธรรม สนิทสนมกันด้วยความ เป็นธรรม ความเชื่อถือกันด้วยความ เป็นธรรม ให้ภัยกันด้วยความ เป็นธรรมทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ด้วยกันได้ เป็นก็เป็นตายก็ตายด้วยกัน นั้นความ เป็นธรรมแท้ ลูกศิษย์ตถาคตเป็นอย่างนี้

ไม่ได้มีคำว่าชาติชั้นวรรณะฐานะสูงต่ำเข้ามาเกี่ยวข้องเผลอลงกันเลย มีแต่อรรถแต่ธรรมล้วน ๆ นี่คือการอยู่เป็นสุขระหว่างแห่งเพื่อนฝูงที่อยู่ด้วยกัน สำหรับนักบวชเราอยู่ อย่างนั้น ใครพูดไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อยให้ถือหลักถือเกณฑ์ถือเหตุถือผลเป็นที่ตั้ง อย่าพูดด้วย ทริฐิมานะอวดรู้อวดฉลาด มันเป็นความโง่เต็มตัวภายในผู้นั้นอย่าเอามาขายตลาด สถานที่นี้ไม่ใช่เป็นสถานที่ขายจ่ายตลาดแห่งกิเลสความโง่เขลาของตน ที่สำคัญตนว่าเป็นความ ฉลาด มันเป็นการขายตัวด้วยความโง่ อย่างนำมาขาย ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ให้จริงให้จัง ต่ออรรถต่อธรรม

การแสดงธรรมก็เห็นสมควร หยุดเท่านี้